

УДК 336.72

Дмитренко Дмитро Радіонович

студент магістратури ОП «Корпоративні фінанси»

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Dmytrenko Dmytro

Master's degree

The study programme «Corporate Finance»

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**ПЛАНУВАННЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ: ДОСВІД
УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ
TAX BURDEN PLANNING: EXPERIENCE OF UKRAINIAN
ENTERPRISES**

Анотація. Розглянуто теоретичні і практичні аспекти реалізації планування податкового навантаження на підприємстві. Дано оцінку сучасному стану податкового навантаження на підприємства України.

Ключові слова: податкове планування, податкова політика, податкове навантаження.

Summary. The theoretical and practical aspects of the implementation of tax burden planning at the enterprise are considered. An assessment of the current state of the tax burden on Ukrainian enterprises is given.

Key words: tax planning, tax policy, tax loading.

Постановка проблеми. В сучасних умовах стабільне функціонування підприємства значною мірою залежить від правильного вибору його податкової політики, оскільки податки складають істотну частину його витрат. Завданнями підприємств на сьогодні є забезпечення

максимально ефективної роботи використовуючи механізми планування податкового навантаження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою податкового планування в Україні, займались такі науковці як О. Адамик, Ю. Іванов, А. Крисоватий, А. Кізима, В. Карпова, Г. Назаренко, Т. Єфименко, М. Соколовська, О. Лукашева, Н. Якимчук та інші. В дослідженнях цих авторів висвітлюється проблематика нерівномірного розподілу податкового навантаження, що змушує підприємства до «тіньових» схем роботи.

Формування цілей статті (постановка завдання). Визначення наукової і практичної доцільності організації системи планування податкового навантаження підприємства. Провести всебічний аналіз податкового навантаження підприємств в Україні, зокрема оцінити його розміри, та порівняти з розвиненими країнами світу, обґрунтувати необхідність оптимізації та проведення реформ в податковій системі України як одного з чинників росту економіки та виходу її з „тіні”.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови ринкової економіки вимагають від держави запровадження ефективної системи оподаткування, що забезпечить наповнення бюджетів усіх рівнів та має бути нейтральною щодо впливу на діяльність суб'єктів господарювання. Недосконала податкова система спонукає бізнес уникати легального господарювання та сплати податків. Стабільна робота підприємства в більшій мірі залежить від вірного вибору механізму планування податкового навантаження, бо податки становлять суттєву частку його витрат. Науковцями по різному тлумачиться термін «податкове навантаження», при цьому необхідно відмітити, що в українському законодавстві поняття «податкове навантаження» відсутнє.

Податкове планування – це важлива робота управлінського процесу на підприємстві, яка включає в себе аналіз існуючих альтернативних

податкових систем та в подальшому, відповідно до зроблених висновків розроблення законних, послідовних, запланованих дій, направлених на оптимізацію податкових платежів з ціллю збільшення віддачі від фінансово-господарського процесу [1].

Варто відмітити визначення поняття „податкове планування” яке дається Юрієм Оніщуком: «організація підприємницької діяльності платника податку найбільш оптимальним шляхом з податкової точки зору, а також розроблення та застосування спеціальних методів і прийомів, що дозволяють оптимізувати податкові обов’язки підприємства правомірними засобами» [2].

Окремими фахівцями дії підприємств пов’язані із законною оптимізацією податкових платежів порівнюють з ухиленням від сплати податків. Податкове планування відрізняється від ухилення по сплаті податків та має ясне розділення за принципом законності (рис. 1).

Відповідно до п. 1 ст. 38 Податкового кодексу України, виконання податкового обов’язку передбачає сплату у повному обсязі платником відповідних сум податкових зобов’язань у встановлений податковим законодавством строк [3].

Підприємствами може проводиться стратегічне та поточне податкове планування. Стратегічне планування податків включає: пошук місця реєстрації корпорації, її територіальне розміщення, юридичний статус, обрання серед організаційно-правових форм та виду діяльності, вибір частки та склад засновників, розробка внутрішньо-організаційної структури підприємства.

Поняття запобігання сплати податків*:

1. Ухилення від сплати податків (tax evasion), під яким мається на увазі незаконне використання підприємством чи фізичною особою податкових пільг, несвоєчасна сплата податків, приховування доходів, непередставлення або несвоєчасне представлення документів, необхідних для своєчасного обчислення та сплати податків.

2. Обхід податків (tax avoidance) за якого підприємство чи фізична особа не є платником, або його діяльність не підлягає оподаткуванню, або його доходи не обкладаються податками. Підприємство при цьому може використовувати такі незаконні способи, як відсутність реєстрації обліку об'єктів оподаткування.

3. Податкове планування (tax planning), в якому юридичними і фізичними особами проводиться активна податкова політика, спрямована на мінімізацію негативного впливу оподаткування методами, що не суперечать законодавству.

Рис. 1. Поняття запобігання сплати податків

Джерело: складено автором на основі [4]

Визначення оптимальних об'ємів податкових платежів – проблема кожного конкретного підприємства або фізичної особи. Дії компанії з визначення оптимальних об'ємів податкових платежів називають системою корпоративного податкового менеджменту. Існує поширена думка, що оптимізація проводиться тільки з метою максимального законного зниження податків. У цьому випадку її часто називають податковою мінімізацією. При цьому на практиці мінімальні виплати виявляються не завжди оптимальними. Наприклад, підприємство, що виділяється із загальної маси надто малими виплатами, ризикує привернути увагу відповідних органів влади, що загрожує додатковими витратами. Податковий менеджмент припускає оптимізацію тягаря і структури податків зі всіх точок зору.

Здійснюючи податкове планування доцільно дотримуватись наступних принципів економії фінансових ресурсів:

- платити мінімальні платежі;

- переказ коштів проводити в останні дні календаря платежів; проводити аналіз систем оподаткування з метою подальшого зменшення бази оподаткування;
- використовувати усі можливі пільги в оподаткуванні у межах спеціальних режимів визначених законодавчо;
- перевіряти чи облікова політика підприємства відповідає оптимальним системам оподаткуванням.

Законними методами податкової оптимізації визнані: застосування податкових пільг (зменшення ставок оподаткування), пільгових підприємств, перехід на спрощену систему оподаткування (дроблення бізнесу), зміна строку сплати податків (податкові канікули), використання офшорів, вибір форми діяльності, правильне формування облікової політики, придбання товарів, робіт, послуг у фізичних осіб-підприємців, правильне укладання договорів, формування статутного капіталу, схеми з давальницькою сировиною тощо [5].

Підприємства в Україні проводять розрахунки загальних та часткових показників податкового навантаження, що відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Розрахунки показників податкового навантаження корпорацією

Показник	Формула	Зміст показника
Загальна ефективна ставка податку (ЕСП)	$ЕСП = \frac{Пзаг.}{БП}$	Показує відношення загального обсягу податкових відрахувань (Пзаг) до бази оподаткування (БП)
Коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції (КВР)	$КВР = \frac{Пзаг.}{ВР}$	Визначає питому вагу загальних податкових платежів (Пзаг), які здійснює підприємство в бюджет, у сумі виручки від реалізації (ВР)
Податковіддача доходів (ПД)	$ПД = \frac{Пзаг.}{Д}$	Визначає питому вагу загальних податкових платежів (Пзаг), які здійснює підприємство, в доході (Д)
Податковіддача витрат (ПВ)	$ПВ = \frac{Пзаг.}{В}$	Визначає співвідношення загальної суми податкових платежів (Пзаг) і витрат підприємства (В)
Податковіддача прибутку (ПП)	$ПП = \frac{Пзаг.}{П}$	Показує, в скільки разів сума сплачених податків (Пзаг) перевищує прибуток підприємства (П)

Прибуток на 1 грн Сплачених підприємством податків (Пп)	$Пп = П/Пзаг.$	Показник, обернений коефіцієнту податковіддачі прибутку, показує відношення чистого прибутку(П) до загальної суми сплачених підприємством податків (Пзаг)
Коефіцієнт оподаткування доходу (КД)	$КД = ПД/Д$	Показує відношення відповідного виду податків до бази оподаткування
Коефіцієнт оподаткування витрат (КВ)	$КВ = ПВ/В$	
Коефіцієнт оподаткування прибутку (КП)	$КП = ПП/П$	

Джерело: складено автором

Підприємство розраховуючи податкове навантаження враховує загальну суму всіх податкових платежів, зборів та інших перерахувань до державного та місцевих бюджетів, відповідно до нормативних актів [6].

Планування податкового навантаження необхідно розглядати як послідовні дії та рішення платника податків і інших учасників цього процесу, котрі на усіх етапах виділяють окремі пов'язані між собою стадії. Виокремлення стадій податкового планування дозволяє створити послідовний, логічний, системний процес. Головними стадіями податкового планування є підготовка, аналіз, оцінка податкового ризику, вибір найкращої системи оподаткування та її виконання, оцінка результату та коректування наявної системи. Усі зазначені стадії є необхідними етапами податкового планування, що дозволять досягти поставленої мети.

Податкове навантаження відповідно до виду податку та збору по різному впливає на фінансовий стан підприємства (рис. 2).

Податкова політика підприємств формується під впливом ряду чинників, у тому числі від податкової системи, що сформувалась в державі, яка позначається на рівні податкового навантаження суб'єктів господарювання.

Податкова політика підприємства – це система заходів, до яких вдається підприємство під час організації податкового обліку, нарахуванні

та сплаті податків, планування податкового навантаження. Сучасний бізнес є ефективним не тільки по показниках рентабельності, а й відповідно до об'ємів витрат на його організацію.

Вплив податкового навантаження на фінансові показники підприємства*	
Податок на додану вартість	Має диференційований вплив залежно від галузі діяльності, виду товарів, що виробляють, а також фінансової спроможності покупців. У разі застосування високих ставок ПДВ має негативний вплив на фінансовий стан підприємства через значний лаг між сплатою податкових зобов'язань і зарахуванням податкового кредиту
Акцизний податок і митні платежі	Мають опосередкований вплив, оскільки входять до ціни основної частини продукції підприємства, тобто, їх відшкодовують покупці. Основні напрямки впливу непрямих податків: загальне підвищення цін; обмеження купівельної спроможності споживачів; обмеження обсягу виробництва та реалізації продукції; накопичення нереалізованих товарів; тимчасове відволікання оборотних коштів
Податок на прибуток підприємств	Визначає виробничі можливості підприємства, вибір політики відтворення основної діяльності шляхом реінвестування, напрями розвитку підприємства. Основні напрямки впливу: розподіл прибутку; залежність між величиною податку та поточними витратами підприємницької діяльності
Єдиний соціальний внесок	Має прямий вплив на збільшення загальних витрат підприємства та зниження оподаткованого прибутку, а також дестимулює зростання фонду оплати праці
Інші загальнодержавні податки та збори	Знижують рівень оподаткованого прибутку та опосередковано призводять до зростання вартості продукції

Рис. 2. Вплив податкового навантаження на фінансові показники діяльності підприємства

Джерело: складено автором

Нестабільна та недосконала податкова система України, часті зміни в податковому законодавстві створюють значні проблеми та перепони у введенні успішного бізнесу.

Відповідно до офіційних статистичних даних податкове навантаження на підприємства України, є суттєвим, про що свідчить загальний коефіцієнт податкового навантаження яке коливається в останні 5 років від 35,7 % до 45 % від ВВП (табл. 2). Такий стан справ спонукає керівників українських підприємств до планування податкового навантаження, що в подальшому допомагає покращити фінансові показники роботи підприємства.

Аналізуючи табл. 2 необхідно відмітити значні щорічні коливання рівня податкового навантаження. Це свідчить про нестабільні темпи росту валового внутрішнього продукту країни, так і про постійні зміни податкового законодавства в Україні. Для прикладу, починаючи з 2011 року по сьогодні зміни і доповнення вносились до Податкового Кодексу України більше 200 разів [3]. Окрім кодексу, існує безліч підзаконних нормативно-правових актів, Указів Президента, постанов і розпоряджень КМУ, інших документів центральних органів виконавчої влади. Це призводить до розбіжностей у тлумаченні податкового законодавства, і погано впливає на оплату податків підприємствами, роботу податкових служб та відлякує іноземних інвесторів, які в нинішніх умовах вкрай необхідні вітчизняній економіці.

Таблиця 2

Податкове навантаження підприємств Україну у 2018-2022 рр.

Показник	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Бюджетне податкове навантаження, %	32	29,1	29,8	33,3	34,7
ВВП реальний (в цінах попереднього року)	3 083,4	3 675,7	3 818,4	4 363,5	3 865,8
Податкові надходження (Зведений бюджет України), млрд грн	986,3	1 070,3	1 136,6	1 453,8	1 343,2
Податкове навантаження на працю, %	15	15,6	16,7	17,2	23,1

Податок з доходів фізичних осіб, млрд грн	229,9	297,8	319	378,3	420,7
Єдиний соціальний внесок, млрд грн	202	241,7	281,7	327,0	425,3
Єдиний податок, млрд грн	29,5	35,2	38	46,2	47,2
Податкове навантаження на капітал, %	5,1	4,6	4,6	5,8	5,8
Податок на прибуток підприємств, млрд грн	106,1	117,3	118,4	163,8	130,6
Рентні платежі, млрд грн	50	52	57,1	89,3	94,1
Податкове навантаження на споживання, %	17,3	14,8	15,3	17,2	15,5
Податок на додану вартість, млрд грн	374,5	378,6	400,6	536,4	467
Митні платежі, млрд грн	27	30	30,4	38,1	23,3
Акцизні платежі, млрд грн	126,7	130,7	146,6	172	105,2
Інші платежі, млрд грн	4,9	6	5,3	5,3	4,9
Заг. коеф. податкового навантаження, %	38,5%	35,7%	37,1%	40,8%	45%

Джерело: складено автором на основі [7; 8]

Також, дані таблиці свідчать про значний рівень податкового навантаження на працю та споживання. Це несе високі ризики переходу ринку праці в тінь. Намагання підприємства зекономити на працівниках, негативно впливає на зростанні добробуту населення. Зменшення розмірів податків з оплати праці має позитивні результати, а саме підвищує винагороду після оплати податків за працю, що стимулює віддачу працівника в роботі, впливає на заощадження та інвестиції, стимулює споживчу активність.

У дослідженнях європейських учених відношення податкових надходжень до ВВП називають «податковим коефіцієнтом» (податкове навантаження) (tax ratio), який розраховується з урахуванням платежів на загальнообов'язкове соціальне страхування. За аналогією з показником ВВП, який слугує центральним індикатором вимірювання економічного та суспільного прогресу, загальний податковий коефіцієнт часто використовується як найважливіший показник для оцінки податкової системи країни [9].

Рівень податкового навантаження в промислово розвинутих країнах ЄС становить близько 40 відсотків ВВП у середньому, отже, податкова

політика суттєво впливає на рішення фірм та домогосподарств щодо виробництва та споживання, на пропозицію та попит на робочу силу та на інші складові добробуту суспільства [10] (табл. 3).

Таблиця 3

Показники податкового навантаження та рейтинги України в порівнянні з окремими країнами світу [11]

Рейтинг/ показник	Україна	Норвегія	Нідерланди	Німеччина
Податкове навантаження	45%	40%	39%	38%
Конкурентоспроможність	61	17	4	5
Простота оплати податків	65	34	22	46
Витрати часу на податковий облік, год. на рік	330	175	183	162
Тіньова економіка	30%	16%	10%	11%
Віддача економіки на потрачену 1 грн, євро, крону	0,5-0,6	1,25	1	1,1

Попри схожий рівень податкового навантаження, рейтинг простоти оплати податків України складає 65 місце, що вдвічі нижче від розвинених країн (Норвегія – 34, Нідерланди – 22, Німеччина – 46) [12].

Український бізнес витрачає для ведення податкового обліку близько 330 годин на рік, і це у два рази більше, в порівнянні з аналізованими країнами. Тіньова економіка України складає – 30%, Норвегія має лише – 16%, Нідерланди – 10%, Німеччина – 11%.

Витративши в Україні 1 гривню, економіка додатково генерує 0,5-0,6 грн, коли в Нідерландах 1 євро приносить додатково 1 євро, а потрачена крона в Норвегії дає 1,25 крон в її економіку.

Така ситуація свідчить про те, що українські підприємства платять такі ж податки, що і підприємства в Норвегії, Нідерландах та Німеччині проте мають менше допомоги від держави та менші можливості для ведення бізнесу.

Більшість країн, що розвиваються застосовують зниження податкового навантаження. Для прикладу у кінці 2000-х окремі країни пішли проти тренду підвищення податкового навантаження і почали

зменшувати податки, зокрема такі зміни відбулись у Словаччині, Польщі, Ізраїлі, Естонії, Ірландії, що у подальшому позитивно вплинуло на темпи економічного зростання [13].

Свого часу, Артуром Лаффером для України зроблено слушну пораду: «Вам необхідно діяти так, як європейські країни діяли століття тому. Не робіть того, що на сьогодні роблять розвинені країни. Чиніть так, як вони чинили для того, щоб стати багатими».

Однак в Україні навпаки спостерігається тенденція до зростання загального податкового навантаження на підприємства. Основними причинами такої тенденції є насамперед популізм політиків, що постійно збільшують бюджетні видатки на соціальні потреби, неправильного бюджетного планування, що відбувається на основі фактичних видатків попередніх років, а не доходів держави, збільшенням зовнішніх боргових зобов'язань держави, що вимагає значних витрат на погашення та обслуговування. Якщо державою проводиться неощадлива видаткова політика, то вона приречена на високе податкове навантаження, оскільки постійно вимагатиме більше ресурсів.

Оксфордські науковці використавши інформацію 1946-2012 рр., для аналізу впливу розмірів ставок податків на економіку. Дослідження показали, що зменшення податків спричинило ріст ВВП та зменшення безробіття. Зниження податкових ставок на 1 відсоток дає приріст у ВВП на 0,8 % уже на 3-й рік опісля змін податків [14]. Що також є одним із доводів необхідності зменшення розмірів податків в Україні.

Відповідно до сучасних досліджень Ф. Енглера [15], зменшення ЄСВ сприяє росту ВВП й обсягу споживання при одночасному зменшенні інфляції, при цьому такий ефект значний у коротко- та середньостроковій перспективі. Отже, є корисним зниження ставки ЄСВ, тобто послаблення тягаря оподаткування праці в Україні.

На сьогодні попри війну український уряд в політиці подолання кризових явищ в економіці – пропагує зменшення податків для бізнесу. Концепція податкової реформи, яку обговорюють в Офісі президента, отримала назву "10-10-10". Вона передбачає зниження ставок ключових податків до 10%: податку на прибуток підприємств (наразі 18%), податку на доходи фізосіб (18%) та ПДВ (20%). Крім того, пропонується скасувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ, 22% від фонду оплати праці працівника, для ФОПів – щонайменше 22% від мінімальної зарплати) та вдвічі, до 3%, підвищити ставку військового збору. Разом із зниженням ставок в Офісі президента пропонують скасувати всі податкові пільги, посилити відповідальність за порушення податкового законодавства і надати Державній податковій службі доступ до інформації про банківські рахунки платників податків, тобто скасувати банківську таємницю [16].

Такі кроки держави щодо податкової реформи є позитивними, однак на наш погляд недостатніми. Необхідне впровадження ефективних заходів щодо бюджетно-фіскальної політики та зниження корупційної складової. Зокрема, цьому сприятиме: виведення доходів з тіні; перегляд існуючих податкових преференцій, зберігши їх виключно на виробництво національного продукту та запровадження інновацій; – запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб та прибутків підприємств; встановлення прогресивних податків на розкіш (дорога нерухомість, транспорт, інші предмети розкоші); збалансування рівня оподаткування заробітної плати та іншої нетрудової діяльності; ліквідація офшорних і трансфертних схем уникнення оподаткування та – поетапного підвищення рентних платежів за використання природних ресурсів в Україні, які залишаються одними з найнижчих в Європі; демонополізація економіки країни (боротьба з олігархами); поетапне підвищення акцизу на алкоголь та тютюнові вироби, які шкодять здоров'ю нації; забезпечення прозорості адміністрування ПДВ.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Планування податкового навантаження є важливим та невід’ємним елементом системи фінансового управління на підприємстві. Це пов’язано із тим, що оподаткування пов’язане усіма ділянками фінансової, виробничо-господарської роботи підприємства на усіх стадіях – від створення, в процесі господарювання і до закриття.

Для України є обґрунтованим рішення по зниженню податкового навантаження, що дасть можливості вже через кілька років збільшити обсяги податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Адже ріст обсягів виробництва підприємств розширить базу непрямого оподаткування, а збільшення прибутку і заробітної плати забезпечить ріст податкових платежів прямих податків і зборів.

Література

1. Атаманенко І.Б. Податкове планування в системі управління фінансами підприємства // Фінансова система України. Наукові записки. Серія “Економіка”. 2009. №11. С.193-198
2. Оніщук Ю. Податкове планування право організації платника податку при виконанні податкових обов’язків // Підприємство, господарство і право. 2007. №9. С. 159.
3. Податковий кодекс України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 24.05.2023).
4. Поддєрьогін А.М. Корпоративне податкове планування у фінансовому управлінні підприємством / А. М. Поддєрьогін, В. К. Черненко // Фінанси України. 2011. №4. С. 47-54.
5. Орищин Т.М. Напрямки оптимізації податкового навантаження підприємства в контексті податкового планування // Економіка та суспільство. 2021. №25. С. 47-54.

6. Самусевич Я. В. Податкове планування та основи податкової оптимізації: навчальний посібник / Я. В. Самусевич, А. В. Височина. Суми: Сумський державний університет, 2021. 344 с.
7. Офіційна Інтернет-сторінка Міністерства фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua (дата звернення: 24.05.2023).
8. Офіційна Інтернет-сторінка Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 24.05.2023).
9. Schratzenstaller M. Sustainable tax policy. Concepts and indicators beyond the tax ratio // *Revue de l'OFCE*. 2015. № 141. Vol. 5. P. 57-77. doi: 10.3917/reof.141.0057.
10. Нестеренко О. П., Демиденко Л. М., Рейнська В.Б., Волкова М. В. Податкова система України: від квазі-ліберальної ретроспективи до неоліберальної перспективи? Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Т. 1. № 32. С. 360–370. doi: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i32.200579> (Web of Science)
11. Рейтинг країн. URL: <https://www.heritage.org/index/explore?view=by-variables&version=1293> (дата звернення: 24.05.2023).
12. PwC Ukraine team comments on the results of Paying Taxes 2020, a joint project with the World Bank Group. URL: <https://www.pwc.com/ua/en/press-room/2019/payingtaxes-2020.html> (дата звернення: 24.05.2023).
13. Income tax explained. URL: <https://www.oecd.org/ctp/tax-policy/revenue-statistics-ratio-change-all-years.htm> (дата звернення: 24.05.2023).
14. The Quarterly Journal of Economics. URL: <https://academic.oup.com/qje/articleabstract/133/4/1803/4880451?redirectedFrom=fulltext> (дата звернення: 24.05.2023).
15. Enhler F., Vojts S., Kirkhner R., Betlij O. Ekonomichni rezultaty znyzhennia yedynoho sotsialnoho vnesku v Ukraini [Economic results of reducing the single social contribution in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho*

banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine. 2016. 237. P. 20-26 [in Ukrainian].

16. Новий податковий кодекс: радикальне зниження податків як запорука розвитку держави. URL: <https://uifuture.org/publications/novyj-podatkovyj-kodeks-radykalne-znyzhennya-podatkov-yak-zaporuka-rozvytku-derzhavy/> (дата звернення: 24.05.2023).